

УДК 377.134:004

Гончарук Валентина Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української
літератури, українознавства та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Гончарук Віталій Володимирович

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри хімії, екології та методик
їх навчання

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

ЗМІСТ І МЕТА ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ЗМІН

Зміни, які відбуваються у глобалізованому світі й у нашій країні, посилені інтеграція українського суспільства у світові процеси, стрімкий технологічний прогрес зумовлюють потребу у висококваліфікованих і професійно-компетентних працівниках, конкурентоздатних на національному та міжнародному ринках праці. Будь-які зміни в освіті мають стати частиною цілісної програми соціального, економічного і культурного реформування країни і бути однією з передумов їх ефективності.

Сучасна школа недостатньо розвиває здібності, необхідні їй випускникам для того, щоб самостійно визначитися у світі, приймати обґрунтовані рішення стосовно свого майбутнього, бути активними і мобільними суб'єктами на ринку праці. Відтак педагог повинен сам переорієнтуватися й перенацілити учнів на активно-діяльну участь у освітньому процесі, на пошукову й творчо-дослідницьку роботу, на їх майбутнє професійне самовизначення, на оволодіння тими компетентностями, що будуть необхідні їм у дорослому житті й у вибраній професії.

У контексті вищесказаного професійну діяльність педагога визначатиме система зв'язків «учитель-учні», також у цій діяльності функція формування переноситься на функцію «управління», «координування».

На думку О. Дубасенюк, «стрижнем професійної підготовки спеціаліста ХХІ століття постає розвивальна, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем» [1, с. 5]. Вона зазначає й те, що сказане стосується професійної підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно дбає про особистісне і професійне зростання, вміє досягти нових педагогічних цілей [1, с. 5].

Беручи до уваги той факт, що «саме освіта поступово утверджується у якості стратегічного ресурсу розвитку цивілізації» [2, с. 507], або по-іншому культури людства, то слід сприймати підготовку ключових суб'єктів функціонування і розвитку освіти як систему формування культури педагога, який вивчає, зберігає й удосконалює культурний досвід своєї нації і всього людства. Одним із шляхів оновлення змісту освіти, узгодження його з потребами інтеграції до світового освітнього простору є визнання компетентнісного підходу [3, с. 324].

У контексті реалізації компетентнісного підходу в освіті цінними є дослідження І. Зимньої, яка зазначає, що на відміну від філософського рівня, що покладено в основу системного, генетичного, еволюційного підходів, загальнонаукового – в основу міждисциплінарного, комплексного, синергетичного, функціонального, компетентнісний підхід визначає конкретну результативно-цільову спрямованість освіти [4, с. 31–36].

До інструментальних засобів компетентнісного підходу Е. Зеєр зараховує такі мегаосвітні конструкти, як базові компетентності, ключові компетенції, мегапрофесійні якості [5, с. 132].

Відповідно до мети освіти маємо формувати в майбутніх фахівців-педагогів ключові компетентності, з-поміж яких, насамперед, виокремлюємо

загальнокультурну компетентність. Її визначають як здатність молодшої людини аналізувати й оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному і духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності [6].

М. Розов загальнокультурну компетентність подає у вигляді трьох аспектів: змістового (осмислення ситуації у контексті культурних зразків, розуміння, відношення, оцінки); проблемно-практичного (адекватність розпізнавання ситуації, постановки і виконання цілей, завдань, норм за певних обставин); комунікативного (адекватне спілкування в ситуаціях культурного контексту) [7].

П. Решетніков [8], обґрунтовуючи підходи до конструювання моделі культурологічної підготовки спеціаліста на основі представлення життєдіяльності людини як сукупності її відношень до зовнішнього світу, виокремлює такі її складові: екологічну, технологічну, правову, політичну культури, культуру сімейних стосунків, комунікативну, гносеологічну, економічну культури.

Вчені С. Вітвицька, Л. Долгова, О. Дубасенюк, Т. Іванова, М. Каган, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун та ін. здійснили і продовжують здійснювати чимало досліджень із проблем компетентнісного підходу, культурологічної й етнокультурної компетентності та їх складників.

Л. Боровіков етнокультурну компетентність розглядає у єдності з чутливим ставленням до етнокультурних цінностей, усталених стандартів етнокультурної взаємодії [9].

В. Шуляр визначила компетентність учителя української мови і літератури як особистісну якість суб'єкта, ступінь сформованості знань, умінь, філологічних і педагогічних здібностей, необхідних для якісного, кваліфікованого проведення проектно-конструкторської (планувальної), аналітико-прогностичної, процесуальної діяльності на технологічному (інноваційному) рівні, забезпечення ціннісно-зорієнтованого простору як для

власного сталого саморозвитку і самовдосконалення, так і учня з проекцією на одержання гарантованих досягнень наперед заданого кінцевого спільного результату [10].

О. Семеног стверджує, що до структури етнокультурної компетентності належать етнопедагогічна, етнопсихологічна, полікультурна субкомпетентності, а про їхнє формування вона говорить, що це не тільки складний процес, пов'язаний із вагомими змінами у когнітивній, морально-етичній та емоційній сферах особистості, це також розширення світогляду завдяки опануванню цілісного досвіду етнопедагогіки, етнопсихології й етнокультурології [11].

Вважаємо, що в майбутніх педагогів найперше повинно бути сформовано етнокультурну компетентність у поєднанні з виробленням необхідних світоглядних орієнтирів.

Отже, пріоритетним завданням сучасної освіти вважаємо підготовку творчого, активного, думаючого й рішучого у своїх діях учителя, який здатний орієнтуватися в багатьох важливих питаннях сьогодення, робити прогнози на майбутнє і водночас досліджувати, фіксувати й збагачувати споконвічну етнокультурну спадщину українців. Тому що творити нові культурні цінності, утверджувати нові суспільні ідеали, розвивати мистецькі уподобання сучасному поколінню молоді треба на уже створених упродовж тисячоліть етнокультурних надбаннях.

Якщо враховувати, що кожна особистість індивідуальна і неповторна у власному культурному розвитку, то загальнокультурна компетентність є тією культурологічною основою, що об'єднує всі прояви людського в людині незалежно від національного та соціального становища. Етнокультурна ж компетентність підкреслює етнічні (національні) культурні прояви, налаштовує особистість на сприйняття мови свого етносу, на розуміння етнічно маркованих одиниць, на ідентифікації себе з носієм етнічних традицій і звичаїв, визначає її поведінку і спосіб мислення відповідно до існуючих в етносу стереотипів.

Список джерел:

1. Дубасенюк О. Загальнокультурна компетентність: сутність та наукові підходи / Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців: зб. наук. пр. / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. С. 5–10.
2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю. К.: Знання України, 2005. 804 с.
3. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посіб. К.: КДНК, 2003. 615 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно целевая основа компетентностного подхода в образовании. М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 40 с.
5. Зеер Э. Ф. Психология профессий: учебн. пособ. М.: Академический Проект; Фонд «Мир», 2006. 336 с.
6. Кабінет міністрів України. Постанова «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Державний стандарт, розд. 1) від 23 листопада 2011 р. № 1392, м. Київ.
7. Розов М. В. Методологические принципы ценностного прогнозирования образования. Социально-философские проблемы образования. М., 1992. С. 18–26.
8. Решетников П. Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей. Рождение мастера. М.: Изд. центр «ВЛАДОС», 2000. 301 с.
9. Боровиков Л. И. Этнокультурная компетентность социального педагога и социального работника. М.: Академия, 1993. 438 с.
10. Шуляр В. Управління розвитком методичної компетентності вчителя-словесника (конструювання компетентнісно-діяльнісного уроку літератури). *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. № 2. С. 13–17.
11. Семеног О. М. Етнокультурна компетентність особистості в реаліях сьогодення: аксіологічні виміри. *Українська література*. 2013. № 3. С. 15–18.